

نسخه‌ای خطی از شاهنامه (۱)

در تعقیب کشف نسخه خطی شاهنامه بزبان فارسی در کتابخانه فرهنگستان کلوژ، تحقیقات و پژوهشهایی درمحل بمنظور درك مشخصات و محتویات آن انجام گردیده که بشرح زیر توصیف میشود:

وضع ظاهری کتاب

قطع جلد اول ۲۴ در ۳۳ سانتیمتر و قطع جلد دوم ۲۵ در ۳۶ میباشد. جلد کتاب از مقوای سرخ رنگ است که بعضی گوشه‌های آن فرسوده و موربانه زده میباشد. هنگامی که کتاب مزبور را باز کنیم در آغاز آن دو صفحه سفید زبر و ناصاف دیده میشود که اندکی رنگ آن بزردی مایل شده و دارای فیلیگران یاته نقشی بشکل تاج است و در زیر آن حروف G.R دیده میشود. دو صفحه بعدی نیز دارای همین مشخصات و يك ته نقش میباشد که بروی آن چنین نوشته شده (Jellyman ۱۸۰۴) فقط این دو صفحه فیلیگران میباشد.

صفحات دیگر فاقد ته نقش میباشد. صفحات بعد از نظر خصائص و وضع ظاهری با چهار صفحه مذکور کاملاً متفاوت است.

بررسی نسخه مزبور بر تال جامع علوم انسانی

کاغذ محتوی متن فارسی ضخیم است و اندکی برنگ زرد متمایل گشته و دارای لکه‌های قهوه‌ای رنگ میباشد و بعضی جاهای آن آسیب دیده است. این کاغذ گویا از نوع کاغذ ترکی و عالی و مجلل میباشد. بعد از چهار صفحه‌ای که سفید و دارای فیلیگران است، صفحه دیگری میتوان یافت که دارای خصوصیات کاملاً متفاوت و نازک و دارای آثار چسب میباشد و گویی متن را بروی آن الصاق نموده‌اند. پس از این

۱- این مقاله توضیحی است که آقای پروفیسور دکتر ولاد با چو آنو در باره نسخه‌ای خطی از شاهنامه که در کتابخانه فرهنگستان ملی رومانی شعبه کلوژ کشف شده است، نوشته‌اند و بوسیله آقای دکتر عیسی سیهیدی استاد دانشکده ادبیات ترجمه شده است.

صفحه يك متن فارسی وجود دارد که دارای حاشیه و کادر طلائی بانقش‌ها و گل و بوته‌هایی بسبک خاص ایرانی تزیین یافته است. این صفحه از کاغذ پیازی نوشته شده و حاوی عنوان زیر میباشد «شاهنامه اثر فردوسی»

کتاب شهر یاران در دو جلد

The Shah-Nameh by Firdussi or Book of Kings 2 fol. vol. XVII Orient with splendid mi amagnificent M.S.

از تفحصات و پژوهش‌های انجام شده چنین استنباط میگردد که عنوان مزبور ممکن است بخط Timotei Cipariu (تیموته‌سی یاریو) لغت شناس رومانی قرن نوزدهم باشد. عنوان جلد دوم که بقطع ۱۸ است دارای همان مشخصات جلد اول بوده ولی مستقیماً بروی کاغذ ترسیم نشده است بلکه آنرا بریده و سپس بروی کتاب الصاق کرده‌اند و قسمتی از آن از بین رفته و آسیب دیده است.

پس از دومین برك بزرگ، متن اصلی کتاب شروع میشود که بنشر نگارش یافته و در بعضی کناره‌های آن گسیخته‌گی‌ها و پاره شدگی‌هایی دیده میشود و دارای يك کادر تذهیب کاری بقطع ۲۵-۱۴ سانتیمتر میباشد که بامر کب چین خط‌نازکی بدور آن افزوده شده است.

قسمتی از حاشیه تذهیب کاری در روی نخستین متن منشور پاره شده و بوسیله نوار نازکی از کاغذ نوع دیگر چسبانده شده است. با اینوصف با کمال وضوح دیده میشود که متن گسیخته گشته است. در وسط متن بسیاری از حروف محو گشته، یا با چاقو تراشیده شده است. این صفحه یگانه صفحه‌ای است که فاقد حاشیه نویسی‌ها و توضیحات میباشد. صفحه دوم بسیار پاکیزه تر و روشن تر است و کاغذش از جنس کاغذ صفحات قبلی میباشد. وسعت متن این صفحه باندازه متن صفحات قبلی است. دو صفحه بعدی متن منشور با مر کب چین ثابت کتابت شده است، در گوشه تحتانی دست چپ صفحه دست راست عنوانی دیده میشود که همان شماره گذاری

صفحه طبق اصول کتابت فارسی میباید.

صفحه پنجم دارای همان مشخصات مذکور در فوق است و شش سطر شعر در آن نیز دیده میشود. در پایان صفحه دوم متن اصلی کتاب شروع و بصورت دو ستون طلائی که بوسیله خطوطی طلائی و با مرکب چین از هم جدا شده‌اند تحریر شده است. گوشه این صفحات پاره شده و سپس با کاغذ دوباره چسبانیده شده است. در صفحه بیست و یکم سومین (in folio) با همان مشخصات قبلی آغاز میگردد. در ظهر برك مزبور ستون اشعار مشاهده میشود. از آغاز این صفحه بعد تناوب پرسناژها در متن بتوسط عناوینی که با حروف بزرگ و جوهر قرمز نگاشته شده مشخص گردیده است. از جانب دیگر بعضی صفحات دارای متونی بصورت تحشیه میباشند که آنها نیز با مرکب قرمز با همان مشخصات حروف و سبک نگارش متن واقع در کادر میباشند. اختلافات و تغییرات متن در تصویر ۸ دیده میشود. در آنجا مکالمات بصورت عمودی نگاشته شده و همین امر مختص منشآت دوران قدیم است. در دنبال آن يك مینیاتور دیده میشود که قطع گردیده و سپس با کاغذ چسبانیده شده است.

جلد اول بطور کلی دارای ۹ مینیاتور است که بدون نظم و ترتیب معین هر کجا بنظر محرر و ناسخ متناسب آمده قرار گرفته است و برای مشخص کردن صحنه‌ها بکار رفته است.

معلوم نیست که سازندگان این مینیاتورها کیست و تاریخ ایجاد آنها نیز مشخص نمیباشد. یعنی نمیتوان دانست که آیا این مینیاتورها معاصر یا متقدم و سابق بر متن بوده و یا بعداً باین کتاب الحاق گشته است.

(استناد ما بمینیاتورهای است که بروی کاغذ چسبانیده شده است).

زیرا بطوریکه در فوق مذکور افتاد، بعضی این مینیاتورها بریده و سپس چسبانیده شده و بعضی دیگر مستقیماً و بلا واسطه بروی کاغذهای « étalon » ترسیم شده است. رنگ آمیزی آنها را در عکس نمیتوان تشخیص داد، زیرا این عکس برداری‌ها بروی يك فیلم معمولی انجام شده است. در این اثر بیشتر رنگهای طلائی و آبی و لعلی

وسبزو سفید وزرد مشاهده میشود. این رنگها وقتی آب بد آنها برسد، بزودی وبسهولت محو میگردد.

وقتی بررسی خود را ادامه دهیم بعضی قسمتهای کتابرامی یابیم که بامر کب چین نگاشته شده بوده و بعد آنرا تراشیده اند و بروی آنها بعض حروف بامر کب قرمز نگاشته اند

جلد اول دارای ۴۵۰ صفحه است و ناگهان در وسط یک مصراع خاتمه میپذیرد ولی مطالب جلد دوم دنباله مطالب جلد اول نیست.

جلد دوم از جلد اول قطورتر و شامل ۵۴۳ صفحه است و واجد همان مشخصات جلد اول میباشد. مینیاتورهای آن ده عدد و دارای همان مشخصات مینیاتورهای مذکور در فوق است. قسمت آخر این جلد مفقود است.

در آغاز جلد دوم مطالبی به نشر دیده نمیشود. بلکه مستقیماً بانظم شروع میگردد. در این کتاب حاشیه نویسی ها نیز وجود دارد. کاغذ آن از همان جنس کاغذ جلد اول است. ولی وضع این جلد بدتر از جلد اول میباشد.

در مورد منشأ و اصل کتاب باید بتکات ذیل اشاره کرد:

اصل و مبدأ آن مجهول است. این کتاب متعلق بدولت رومانی و اسم آن جزو صورت کتب کتابخانه فرهنگستان دولت جمهوری ملی رومانی شعبه کلوزن کر گردیده. تا سال ۱۸۴۹ این کتاب جزو کتابخانه لغت شناس معروف **Tiomtei Cipariu** بوده و بعداً در جزو کتب کتابخانه بلاژ درآمد.

تیمونه سی پاریو (۱۸۰۵-۱۸۸۷) در بلاژ (ترانسیلوانی) زندگی می کرده و بعنوان یک دانشمند لغت شناس معروف و بچندین زبان شرقی آشنا بوده است. وی در کتاب دوستی پر شور بوده و بسیاری از تألیفات و تصنیفات معروف و معتبر زبان عربی و فارسی را جمع آوری نموده که پس از مرگ وی در جزو کتابخانه بلاژ درآمد. این کتابخانه در سال ۱۹۴۹ بمالکیت فرهنگستان جمهوری مردم رومانی درآمد است.

از خلال نامه‌هایی که از شخص نامبرده برای ماباقی مانده است، میتوان حدس زد که نسخه خطی مزبور بتوسط يك نفر عتیقه فروش رومانی تهیه شده که اصلاً از مردم اسکندریه بوده و Petrovici نام داشته، لیکن هنوز نمیتوان اطلاعات صریحتر و دقیقتری اظهار داشت و عموم نامه‌های تیموته تنظیم و طبقه بندی نشده است. این کتاب قبل از سال ۱۸۴۸، بدست آمده و در طی انقلاب سال ۱۸۴۸ سرنوشتی نظیر کتابخانه بلاژ که بسیاری از کتب آن آسیب دیده و یا از بین رفته‌اند داشته است.

در باب منشأ و مبدأ کتاب مزبور هیچگونه قرائن و اماراتی در دست نداریم و حد اکثر با مطالعه مینیاتورها و زبان و سبك نگارش آن میتوان اظهار نمود که مبدأ آن کتاب مربوط بقرون پانزدهم و شانزدهم میلادی است و قاعده می‌بایستی در سه جلد باشد. گرچه هیچگونه دلیلی نیز موجود نمیباشد که طبق آن بتوان گفت تیموته سه جلد مزبور را در دست داشته بوده است. و از آنجا که فاقد هر گونه متن (étalon) میباشیم، امکان ندارد مواردی را که در این کتاب داخل کرده‌اند و تغییرات و تحریفاتی که در ابیات و کلمات آن شده است تشخیص دهیم. ناگزیر باید فرض کرد که جلد دوم موجود بواقع جلد سوم محسوب می‌شده است.

معذک تذکار این نکته جالب است که کتاب مزبور جزو همان نسخه شاهنامه‌ای محسوب است که در آن متون منشور نیز وجود دارد، یکی از این نسخه‌ها در موزه بریتانیا وجود دارد و ژان موهل فرانسوی از آن در کتاب خود بنام «کتاب پادشاهان» ذکر کرده است.

بعنوان نتیجه میتوان گفت که کتاب مزبور از نظر ادبی واجد ارزش میباشد. فقدان هر گونه یادداشت و اشارات موجب میشود که نتوانیم نظر قاطع خود را در باب تاریخ صحیح نگارش کتاب ابراز داریم. جنس کاغذ کتاب نیز در امر تشخیص تاریخ آن هیچوجه بیا کمکی نمی‌کند و باید بخاطر داشته باشیم که کتابخانه فرهنگستان دولت جمهوری مردم رومانی واقع در بوخارست نسخه کامل دیگری از این کتاب در

دست دارد که مینیاتور هایش کمتر از مینیاتورهای کتاب فوق‌زیبا و جالب میباشند. ما برای تسهیل امر تشخیص عکسها و تصاویر طبقه بندی ذیل را معمول داشته‌ایم: ارقام ساده عربی نظیر ۲ و ۳ و ۴ و ۵ مربوط به جلد اول میباشند. ارقام ۱/۲ و ۲/۲ و ۲/۳ و غیره در جلد دوم مشاهده میشود. بعلاوه در همان کتابخانه تعداد قابل ملاحظه‌ئی از کتب فارسی یافت میشود که باید در ضمن آنها از کتب ذیل نام برد: اسکندرنامه نظامی خطی مورخ بتاریخ ۱۸۰۲ - بهاز دانش مکتوب بسال ۱۷۹۲. متون کتابهای فارسی مزبور باید تشخیص داده شود و در صورت لزوم از آنها عکس برداری بعمل آید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی